

A jénai Friedrich Schiller Egyetem Pedagógiai Intézete immáron hagyományosan vállalkozik egy-egy jelentős elméleti kérdés vitájának konferenciaszerű megrendezésére. Az Intézet Dr. W. DORST professzor vezetésével többéves kutatási eredményeit rendszeresen közreadja a kétévenként sorra kerülő rendezvényen. Az Intézet köré lelkes kutatói gárda tömörült az utóbbi években s a jénai kutatócsoport mind elméleti, mind gyakorlati szempontból jelentős témákon dolgozik. A kutatócsoport egyesíti a pedagógia hivatott szakembereit, iskolaigazgatókat, tapasztalt és kezdő kutatókat, sőt egyetemi hallgatók első próbálkozásainak is helyet biztosít. A csoport szoros kapcsolatban áll a művelődésügyi s társadalmi szervekkel. Önálló kísérleteket szervez, tanácsaival, javításaival hozzájárul a gyakorlat állandó fejlesztéséhez is.

Nem véletlen tehát, hogy az NDK-ban rendezett Marx-ünnepségek sorában a pedagógiai problémák tárgyalására éppen a jénai csoport által szervezett Marx-kollokviumon került sor. Hiszen a marxista nevelésfelfogás számos kérdése (az ideológiai nevelés módszertani kérdései, a felelősségre nevelés és az állampolgári felelősség tudat fejlesztésének problémái és mások) már szerepelt a korábbi jénai konferenciákon.

Ezúttal országos, ünnepi számadás volt a MARX KÁROLY születésének 150. évfordulója alkalmából rendezett kollokvium. A Művelődésügyi Minisztérium mellett működő Tudományos Tanács Nevelési szekciója és a jénai Pedagógiai Intézet Kutatócsoportjának közös vállalkozása méltán váltotta ki a szakembereket s a nevelésügyi dolgozóinak széles körű érdeklődését.

Már a kollokvium témaválasztása — az állampolgári nevelés marxi gondolatának vizsgálata — is alkotó gondolkodásra utal. Mentés volt a tanácskozás mindenféle merevségtől s jellemző módon a viták középpontjába az elmélet és gyakorlat egységének megteremtésével kapcsolatos kérdések kerültek, szinte valamennyi más kérdést háttérbe szorítva.

Jelen sorok írójának azon megtiszteltetésben volt része, hogy a kollokviumon vendégként (PORZSOLT ISTVÁN főiskolai tanár és DR. B. PAPP JÁNOS főiskolai adjunktus társaságában) részt vehetett. Így a gazdag anyagból néhány fontos kérdést kiemelve személyes élmények alapján kísérli meg a tapasztalatok összegezését.

A bevezető referátumban Dr. W. DORST professzor a nevelés és tapasztalatszerzés, a társadalmi gyakorlat és egyéni tapasztalatok témakörét elemezve olyan kérdést érintett, amely méltán lett a kollokvium egyik vita-

pontjává. Az elmélet és gyakorlat egységének posztulátumai a marxista neveléselmélet sarkkövét képezik. Ezért is érthető, hogy a szenvedélyes hangú vitákban a jelen pedagógiai dilemmáira kerestet a kollokvium feleletet, MARX társadalomfilozófiai tételeinek széleskörű jelentőséget biztosítva. Már a bevezető előadás is megfogalmazta azt a nagyon lényeges gondolatot, hogy csak a tanulók tapasztalatainak és tevékenységének minél teljesebb megszervezése biztosíthatja a szocialista típusú állampolgár tömeges nevelését. A társadalmi gyakorlattal való szüntelen érintkezés s a társadalmi élet alakításába történő minél sokoldalúbb bekapcsolódás alkotja ennek az állampolgárra nevelésnek forrását, eszközeit, illetve próbáját is. Az előadás főbb következtetései legjobban kifejezik a kollokviumon felvetett kérdések tematikai gazdagságát. Ilyen tételekre hívjuk fel a figyelmet: 1. A szocialista nevelés és önnevelés a forradalmi elméletre és gyakorlatra épül. 2. A nevelésben olyan elmélet lehet csak hatékony, amely a valósághoz hű, a haladó társadalmi gyakorlat igényeit elégíti ki s a gyakorlatban is kipróbált, eredményes. 3. Az oktatásnak, mint a nevelés és képzés legfontosabb területének a tanuló élmény- és tevékenységi körével szoros kapcsolatot kell alkotnia. 4. Az iskola és az élet kapcsolata az elmélet és gyakorlat egységének megteremtéséhez nyújt nélkülözhetetlen alapot. Ennek érdekében az iskola és a társadalmi erők együttes hatásának megszervezésére van szükség.

A korreferátumok a bevezető előadás egy-egy fő kérdéséhez kapcsolódtak. Így az ideológiai harc és a nevelés gyakorlati feladatainak összefonódását (DR. HOFMANN HOUS-GEORG professzor DPZI), az oktatás nevelési hatásait (DR. LINDNER WERNER professzor DPZI), az ismeret, tapasztalat és meggyőződés egynáshoz való viszonyát (DR. HERMANN A. professzor, Erfurt) elemezték az előadók az elmélet és gyakorlat egysége követelményéből kiindulva. Különösen ez utóbbi váltott ki a kollokvium résztvevőiből élénk reflexiókat, minthogy a korreferens az ismeretek és individuális tapasztalatok közt előforduló ellentmondásokat igyekezett vizsgálni s az ellentmondások feloldására vonatkozó pedagógiai kísérleteiről számolt be részletesen. Az ellentmondás keletkezésének okát az eszményi és a valóság közt feszülő különbségben jelölte meg. A társadalmi valóság átalakításáért folytatott szervezett harc részesévé kell tenni ifjainkat, hogy így bizonyítást nyerjen a társadalmi és egyéni érdek tendenciaszerű azonossága. A tudat és a magatartás harmóniáját a pozitív egyéni tapasztalatok megszervezésé-

vel s a meggyőződés kialakítását gátló ellentmondások, objektív és szubjektív akadályok kollektív és egyéni erőfeszítések eszközével való leküzdésével biztosíthatjuk. Természetesen a legnagyobb problémát a társadalmi életben jelentkező belső ellentmondások értelmezése s azok feloldásával járó tapasztalatoknak az egyéni tapasztalatok sorába való beépítése okozza.

A vitában többen s különösen Dr. HOFMANN professzor hangsúlyozta a társadalom új, születőben levő pozitív vonásainak felbecsülhetetlen jelentőségét a nevelőmunka számára. Mások (Dr. DORST, Dr. WOLF, Dr. BORRMAN, Dr. MANNSCHATZ, Dr. FRANZ, Dr. ZERBST, GAUGER, FROTSCHER.) a tapasztalat pedagógiai fogalmáról, a társadalmi gyakorlat és pedagógiai tapasztalat értelmezéséről, a társadalmi szükséglet determináló jellegéről s az ismeret és meggyőződés egységét biztosító pedagógiai feltételek kialakításáról fejtették ki álláspontjukat. Főként MANNSCHATZ (aki a vitavezető tisztét is betöltötte) véleménye keltett pozitív viszhangot. A tapasztalat fetiszizálásával s a meggyőződés statikus értelmezésével szembeállította a tapasztalat és tapasztalatszerzés többdimenziós lényegét, illetve a meggyőződés dinamikus jellegét.

Az egyéni tapasztalat teljes struktúráját csak a társadalmi fejlődést hűen érzékelő iskolaközösség képes formálni — vallotta. Hozzá tehetjük, hogy a tanulói tapasztalat korlátait a társadalmi-közösségi élet kohéziója az iskolában és iskolán kívül kiegyensúlyozottá teszi s így megalapozza az időnként részlegesen negatív tapasztalattal rendelkező tanuló társadalomhoz való pozitív viszonyát, meggyőződését, magatartását is.

Több érdekes kutatási eredményről (BECHLER, G., VIER, W., WENNRICH, W.) s számos értékes kutatómódszertani tapasztalatról hallottunk e témakör vitájában beszámolókat. Talán a legtöbbit az a kísérletező légkör jelentette, amely lehetővé teszi a különböző eljárások variálását. A pedagógiai gyakorlat és elmélet közelítésének, egyszerűsített pedagógiai gyakorlat és elmélet alkotó gazdagításának — meggyőződésünk és a tapasztalat szerint — ez az útja nemcsak járható, de elképzelhetetlen bőséggel téríti vissza a kutató befektetett energiáit s növeli a pedagógiai kutatások objektív hitelét.

A témával kapcsolatban e sorok szerzője a nevelési folyamat és önévelés összefüggéseire vonatkozó kutatásait mutatta be. A tanuló társadalmi nevelésében az önévelés eszközeinek (önértékelés, önfegyelm, önkontroll) kimeríthetetlen lehetőségei rejtenek. Ez egyben a közösség és személyiség marxista pedagógiai felfogásából is következik s a nevelési folyamat és a tanulói személyiség viszonyának korszerű értelmezéséhez szorosan hozzátartozik.

Az elmélet és gyakorlat egységének s a közösség szerepének más vonatkozásai is szerepet kaptak a kollokvium programjában. Kiemelkedő helyen szerepelt a Dr. W. WOLF professzor (Potsdam) vitareferátuma az alkotómunka nevelési szerepéről. Többéves kutatás eredményeiről kaphattunk hírt, amely kutatás az alkotómunka összetevőinek, formáinak s megszervezésének feltárására irányult. A marxi személyiségfelfogás lényeges elemeként hangsúlyozta a referens a tevékenység megújításának és a társadalmi fejlődés emberi, szubjektív tényezőinek jelentőségét mind a fizikai, mind a szellemi munka folyamatában. Rámutatott azokra a gondokra, amelyek a társadalmi folyamatok mechanikus értelmezéséből, az alkotó gondolkodásmód hiányából, a problémák egyoldalú kezeléséből fakadnak. Éppen ezzel kapcsolatban hangsúlyozta a pedagógiai gondolkodás alkotó jellegének szükségességét is s a filozófia, etikai szociológia és pedagógia kölcsönhatásának fokozására hívta fel a figyelmet.

Az alkotó tevékenységben a leglényegesebb elemként a közösségben lejáruló, a közösség alkotókedvét s teljesítményét biztosító mozzanatokat vizsgálta részletesebben. A tanulók javaslataiban kimutatta a kollektíva iránt érzett felelősség és az alkotás mozzanatainak összekapcsolódását. Iskolai példák (Mosel, Premnitz iskolái) igazolta annak jelentőségét, hogy az iskola a tanulók véleményéből, javaslataiból összeállított munkarendjét komoly eredménnyel használja fel a tanulói aktivitás fejlesztése érdekében. A tanulói brigádok, tantárgyi bizottságok szerepet kapnak a tanulmányi, fegyelmi helyzet javításában s az iskola egész teljesítményének fokozásában. Maga az alkotás folyamata kihat minden egyes tanuló arculatának formálására. A gyakorlati tevékenységben, a termelőmunkában pedig a szellemi és fizikai alkotás készségeinek harmóniájára nevelhetjük a felnövekvő nemzedéket.

A kollokvium méltó figyelmet szentelt éppen a közösségszervezés témáival s a nevelési folyamat egészének irányításával kapcsolatban az ifjúsági szervezet szerepének. Több referátum (Dr. K. FRANZ, MUSCHE, R., SCHACKE, J.) s vitázó fejtette ki az ifjúsági szervezet növekvő szerepéről nézeteit.

Főként az iskolai élet demokratizmusának, a politikai, világnézeti hatékonyság növelésének s az órán kívüli tevékenység szervezésének kérdéseivel fonódtak össze az úttörő és FDJ-szervezetekre vonatkozó felszólalók álláspontjai. A természetudományos és technikai ismeretek terjesztésében bevált ifjúsági szervezeti formák (munkacsoportok, kutató brigádok, termelői munkacsoportok) és eljárások sajátosságainak kiaknázása ma még nem kellő fokú. Hiányos a tanulói öntevékenység s a vezetők kiválasztása is komoly feladatot

ró mind az elméleti, mind a gyakorlati munkásokra. Kísérleteznek az úttörő és FDJ követelményeinek folyamatosságát biztosító eljárások tökéletesítése terén is. Tehát a kommunista gyermekszervezet iskolai hivatása minél teljesebb betöltésének problémái — mint a kollokvium is igazolja — együtt vetődnek fel s együtt igénylik a megoldást más, jelentős pedagógiai témákkal. Kár, hogy a kollokvium nem elemezte az egységes iskolaközösség formálásának kérdéseit is éppen az ifjúsági szervezetek jelentős befolyása szempontjából.

Még egy kérdéscsoport említése látszik fontosnak. A családi nevelés többoldalú megvilágítást nyert a kollokviumon s mind szexuális, (Dr. BORRMANN, R. professzor, Jena) mind szociálpedagógiai (CLAUSS, M. Meissen) s szociológiai (Dr. FLIEGNER, E, Berlin) szempontok helyt kaptak a téma kifejtésében. A munkás és paraszt tanulók helyzetét, családi nevelését átfogó elemzés alá vetette például az előbb említett berlini kutató s azt vizsgálta — többnyire nevelés-szociológiai tényezőkre építve —, milyen összefüggés van a család társadalmi struktúrája és a tanulók tanulmányi eredménye között. Megállapította, hogy saját vizsgálatai alapján (1966-os adatok) a gyenge eredményt elérő tanulók többsége az elemzett kategóriák gyermekei közül kerül ki. Csak azok képesek a jól dolgozók csoportjába jutni, ahol a szokásostól eltérő módon (a kísérlet eredményeként) a szülők fokozott segítséget nyújtottak. Ez a gondolat elvezet a szülők szakmai, politikai, ideológiai képzése fokozásának gondolatáig: A szakképzés és általános képzés új modelljének kidolgozása ebből a szempontból is sürgető. A család normális szociális struktúrája előfeltétele (bár nem automatikus módon) a teljesítmény pozitív változásának is. Az iskola és a család tevékenységének összehangolása lehet egyik eszköz a család szociális légkörének megváltoztatásában. Ez pedig termelési, osztálytársadalmi érdek.

Végül — talán nem is véletlenül — a számtalan kutatómódszertani próbálkozásról szerzett benyomás érzékeltetése kívánkozik e rövid beszámoló végére. Dr. ILLGE (Jena), LAUTERLITZ, G., és WEBER, I. (Grossenheim) — mint kutatói témacsoport — a nevelési eredmények mérésével kapcsolatos kísérleteikről értekeztek. A nehézségek ellenére is a tanulók életének viszonylag komplexebb jelenségeit igyekeztek részre tagolni s a struktúra mozgását keresve természetes és mesterséges kísérletek egész sorát állították be a gyakorlati pedagógusok közreműködésével. Rokonszenves volt a sallangmentes, a körülményeket és szituációkat bőséges tárgyi „bizonyítékokkal” igazoló s minden egyszerűsítő szándékot mellőző kutatói eljárásokról hallani. A legérdekesebb — legalábbis számomra —, hogy a kollokviumon résztvevő

gyakorló pedagógusok e témánál tettek fel legtöbb kérdést s tájékozódó-konzultációs érdeklődést éppen a kutatómódszertani kérdések iránt tanúsítottak. S az természetes is, hiszen a kollokvium legfiatalabb résztvevői (diákok, aspiránsok) s igen nagy tapasztalattal rendelkező vezető-tudósai éppen a kutatómódszertan fejlesztésének sürgető szükségességét hangsúlyozták. Az egyik legsikerültebb elaborátum is egy, az új iránt fokékonnyan résztvevő (VETTER, B. Jena, aspiráns) nevéhez fűződik, aki a tanulói beállítódás és a vezetői irányítás kibernetikai modelljének vázlatával hívta fel magára s a témára egyaránt a figyelmet.

A marxi hagyaték pedagógiai elemzését több tényező is kötelezővé — egyes témák esetében rendkívül sürgetővé — teszi. A marxista pedagógiai koncepció — ahogy zársvábjában HOFMANN professzor fogalmazta zárt, de nem lezárt rendszer. Ennek a rendszernek számos eleme kimunkálásra vár. Más elemek új történelmi körülmények között új követelményként bukkannak fel. Például a személyiségnek a szocialista társadalomban betöltött szerepe a marxi sokoldalúságességény és a valóság alkotó jellegű szembesítését követeli meg a társadalmi fejlődés különböző szakaszán. A marxi tevékenységváltás gondolata a közvetlen termelőstől felszabaduló időmennyiség növekedésével együtt újabb és újabb vizsgálódást követel. Az állami és társadalmi hatások összefonódnak az iskolai nevelésben. Vizsgálódnak tartotta a kollokvium éppen a személyiség fejlesztése szempontjából a jogok és kötelességek összhangjának feltételeit az iskolai élet különféle területein. Az iskola társadalmi kapcsolatainak kiszélesítése is a demokratizmus növelésének egész lehetőségrendszeréhez kapcsolódik.

Örvendetes volt valamennyi résztvevővel együtt tapasztalni a marxi gondolatok erjesztő hatását a kollokvium egész idején. A lezáratlan kérdések s a néhol szenvedélyes vita arról tanúskodik, hogy a kutatócsoport a társadalmi igények és szükségletek felmérésével, a nevelési témák exakt vizsgálatára törekvésével s nem utolsó sorban az eredmények széles körű propagálásával, felhasználásával sokat tett és tesz a szocialista neveléstudomány továbbfejlesztéséért. Talán nem véletlen, hogy a Mosel-ben tett iskola-látogatásom s az erfurti „Dr. Theodor Neubauer” Pedagógiai Intézet új neveléstudományi kézikönyve (Abriss zur Theorie der sozialistischen Erziehung — Erfurt, 1967) a konferencia kapcsán arról is meggyőződött, hogy a szocialista nevelés NDK-beli gyakorlata és elméleti kimunkálása számunkra is sok tapasztalat forrása lehet. Élünk kellene a tapasztalatcserének s a közös útkeresésnek a jelenleginél még változatosabb eszközeivel.

PETRIKÁS ÁRPÁD